

ANNA SMÉKALOVÁ

JARLOCH A TZV. ANSBERT ANEB NESMĚLÁ NÁVŠTĚVA V TVŮRČÍ DÍLNĚ PRVNÍHO MILEVSKÉHO OPATA

O prvním milevském opatovi bylo již hodně napsáno, neboť si zasluhuje pozornost nejen jako významná osobnost přelomu 12. a 13. století, ale rovněž jako spisovatel, v jehož literární činnosti se odráží kulturní úroveň jedné vrstvy tehdejších obyvatel českých zemí, totiž představitele v Čechách relativně nového církevního řádu zapojeného do událostí doby a také na ně patřičně reagujícího. Jeho dílo představuje navíc jeden z nejdůležitějších zdrojů informací pro poznání událostí i stavu české společnosti druhé poloviny 12. století.¹ Máme tak před sebou pramen zajímavý nejen svým obsahem, ale také neobvykle pestrou formální strukturou, která prakticky znemožňuje podřídít ho přesnému zařazení do běžné klasifikace pramenů.²

Kdo však byl opat Jarloch a jak žil? Co ho přimělo dát se na „spisovatelskou dráhu“ a jak při své práci postupoval? Jakých užíval pramenů a jak s nimi zacházel? To je jen zlomek problémů, které si lze v souvislosti s touto osobou položit. Celý blok takových otázek se pak točí kolem Jarlocha jakožto dějepisce. Najít na ně odpověď není jednoduché a můžeme snad začít snahou pochopit jeho koncepci a práci s prameny. Abychom se ale mohli zabývat jeho prací s prameny, musíme se je napřed pokusit určit. Abychom je mohli určit, je třeba zaměřit se na strukturu jeho letopisu a na jednotlivé zprávy. Předmětem této dílčí studie o prvním milevském opatovi proto bude pouze jeden kamínek z celé mozaiky problémů

¹ Vzhledem k dostupnosti budou citace uváděny podle nejužívanější edice *Letopisy Vincencia, kanovníka kostela pražského, a Jarlocha, opata kláštera milevského*. Ed. Josef E m l e r . FRB II. Praha 1876, s. 461–516 (dále jen FRB II); k tomu srov. český překlad *Letopis Vincenciův a Jarlochův*. Přel. František H e ř m a n s k ý . Praha 1957.

² Ke klasifikaci narativních pramenů srov. B l á h o v á , Marie: *Klasifikace předhusitských narativních pramenů české provenience*. In: 200 let pomocných věd historických na filozofické fakultě UK, Praha 1988, s. 165–199; a znovu přehledně t á ž : *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského kulturního okruhu a její pramenná hodnota (3)*. Praha 1995, s. 18–55.

týkajících se Jarlochovy dějepisné koncepce, totiž kronika tzv. Ansberta neboli Historie o křížové výpravě Fridricha Barbarossy.³

Dnešní čtenář Jarlochova letopisu, který vychází pouze z dostupných edicí, se zřejmě v této souvislosti podiví užití slova koncepce. Je ovšem nutné si uvědomit, že editoři 19. století tuto Jarlochovu koncepci zničili, jelikož komplex textů obsažených ve strahovském rukopise roztrhli. Tento rukopis s pohnutým osudem⁴ obsahuje jediné znění Vincenciova⁵ i Jarlochova letopisu a také jediný úplný text kroniky tzv. Ansberta. Tato skupina je pak oním koncepčním celkem, jehož části se jedna bez druhé neobejdou, a to už jen z toho důvodu, že léta, která tyto části zabírají, na sebe navazují.⁶

Přesto se Historie o křížové výpravě, ale i Vincenciova kronika od zbylého Jarlochova textu, založeného na kompilaci dalších pramenů, liší tím, že je Jarloch do svého díla zakomponoval celé slovo od slova. Pouze k určitým pasážím tzv. Ansbertovy kroniky měl potřebu vpisovat marginálie, v nichž se ovšem ony zmíněné neznámé prameny odráží. Jelikož téměř veškeré události uváděné ve svém díle Jarloch přesně časově zařazuje a pokud se někde ve své dataci mylí, nejedná se nikdy o odchylku větší než jeden rok, musel jako oporu nebo alespoň jako časovou osu svého samostatného vyprávění i svých přípisků k tzv. Ansbertovovi užívat přinejmenším nějakého stručného pramene nebo pramenů, tedy letopisů. Na některých místech opakuje tentýž rok dvakrát, což vypovídá o tom, že měl k dispozici nejméně dvojce takové analý.

Jarloch tedy začal tím, že téměř bezprostředně navázal na Vincenciovo vyprávění, a to stejným rokem a na téže stránce, pouze na nový odstavec nechal uvést drobnou poznámku o autorovi a o rozsahu jeho díla.⁷ Tento spis začínající rokem

³ Poslední samostatná edice s velice podrobným a pečlivým úvodem *Historia de expeditione Friderici imperatoris* (Der sogenannte Ansbert). In: Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges Kaiser Friedrichs I. Ed. Anton Chroust. MGH SRG nova series 5. Berlin 1928, s. 1–115 (dále jen *Historia de expeditione*); k tomu srov. český překlad *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*. Historie o výpravě císaře Fridricha sestavená jakýmsi rakouským klerikem, který se jí účastnil, jménem Ansbert. Přel. Pavel Soukup. Příbram 2003. O tzv. Ansbertovi také stručně Soukup, Pavel: *Exotika v kodexu opata Jarlocha*. Historie o křížové výpravě císaře Fridricha I. DaS 4, 2004, s. 36–39.

⁴ Strahovský rukopis je od roku 1829 uložen v knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DF III 1, srov. Ryba, Bohumil: *Soupis rukopisů Strahovské knihovny Památníku národního písemnictví v Praze III*. Strahovské rukopisy DF-DG (č. 1236–1821). Praha 1979, s. 52–58, č. 1310. O osudech strahovského rukopisu srov. Smékalová, Anna: *Osudy strahovského rukopisu*. StR 35, (2002–2003–2004, s. 15–22). Za ochotnou pomoc s přístupem ke kodexu děkuji správci rukopisné sbírky strahovské knihovny Janu Pařezovi.

⁵ Oba spisy byly už od dob Dobnerových vždy vydávány společně. Vincenciova kronika je nejdostupnější opět ve FRB II, s. 407–460. Srov. rovněž český překlad *Letopis Vincenciův a Jarlochův*. Přel. František Hermanický. Praha 1957.

⁶ Tvůrcem této koncepce musí být sám Jarloch a zdá se, jako by se v podstatě snažil doplnit mezery mezi událostmi vymezenými lety 1167–1187, tedy mezi díly Vincencia a tzv. Ansberta, a poté dodat zprávy vztahující se k českým dějinám od roku 1193 dále.

⁷ FRB II, s. 460: „*Huc usque Vincencius Pragensis ecclesie canonicus historiam suam deducit, videlicet ab anno Dominice Incarnationis M^oC^oXL^o usque ad annum MCLXVII.*“

1140 objevil patrně ve formě nesvázaných volných složek nebo na jednotlivých foliích,⁸ a to zřejmě v pražské kapitule, která se jeví jako nejpravděpodobnější místo jeho uložení. V té podobě, v jaké se Jarlochovi dostal do rukou, končil rokem 1167 uprostřed věty při líčení událostí odehrávajících se při obležení Ankony v rámci Barbarossovy vojenské výpravy do Itálie.⁹ Jarlochovo vlastní samostatné pokračování je dovedeno až do roku 1186.

Na nové složce kodexu (na foliu 94^r) najdeme tzv. Ansbertovu kroniku. Text je uvozen velkou barevnou ozdobnou iniciálou a na rozdíl od předešlé původní paginace římskými číslicemi zde začíná mladší foliace číslicemi arabskými. Po straně se nachází Jarlochův vlastnoruční přípisek: *Ystoria de expeditione Friderici imperatoris edita a quodam Austriense clerico, qui eidem interfuit*, k čemuž je o něco mladší rukou 13. století připsáno: *nomine Ansbertius*. Označování této osoby jménem Ansbert je proto nespolehlivé, k čemuž přistupuje i skutečnost, že se celý text skládá z několika částí a není tedy dílem pouze jednoho autora.¹⁰

První část spisu, která začíná rokem 1187 a obsahuje vlastní historii třetí křížové výpravy patrně oficiální povahy, vznikala ve třech fázích a končí nešťastnou smrtí císaře Fridricha Barbarossy, tedy rokem 1190.¹¹ Tyto zprávy se skládají v podstatě z každodenních poznámek člověka, který se výpravy osobně zúčastnil a pohyboval se zde v blízkosti samotného císaře Barbarossy a v okolí jeho kanceláře. Měl totiž k dispozici doslovná znění listin a listů, které kancelář v průběhu tažení vyprodukovala nebo přijala. Tento muž, patrně duchovní, pak křížovou výpravu opustil, a to krátce po Barbarossově smrti. První úprava těchto tří celků, kterou mohla provést i stejná osoba, pak vznikla v Rakousku, snad někde v pasovské diecézi.¹²

Následuje jakýsi dodatek o událostech týkajících se sicilského království, říše a především rakouských vévodů, ukončený rokem 1197, ještě však před předčasnou smrtí císaře Jindřicha VI. Jeho autorem byl zřejmě jiný rakouský klerik. Ten měl pravděpodobně přístup přímo do rakouské vévodské kanceláře i archivu. Dále je u něj patrný jistý vztah ke klášteru Heiligenkreuz, jehož zakladateli byli právě rakouští vévodové.¹³ Předloha pro opis tzv. Ansberta obsažený v dnešním strahovském kodexu potom s největší pravděpodobností vznikla právě v tomto

⁸ O tom, že byla Vincenciova kronika již tehdy neúplná nebo alespoň sepsaná na neuspořádaných listech, svědčí poznámky *deest require* připsané k letům 1159, 1162, 1167, srov. FRB II, s. 449, 454 a 460. Tyto poznámky si v textu udělal písař, který opisoval Vincenciovu kroniku a část Jarlochova vyprávění pro léta 1167–1169.

⁹ Srov. FRB II, s. 460. K Barbarossově výpravě srov. N o v o t n ý , Václav: *České dějiny*. I. 2. Od Břetislava I. do Přemysla I. (1034–1197), Praha 1913, s. 956–961.

¹⁰ Přesto budeme tu a tam, vzhledem k jisté zažitosti, Ansbertova jména používat, ovšem vždy ve spojení s upřesňujícím dodatkem takzvaný.

¹¹ K tomu podrobně C h r o u s t , A.: Einleitung. In: *Quellen zur Geschichte des Kreuzzuges Kaiser Friedrichs I.*, s. XXVI.

¹² Srov. tamtéž, s. XLII–LVII; toto zpracování, které bylo k dispozici také autorovi jiného spisu o třetí křížové výpravě s názvem *Historia peregrinorum* a které má rovněž vztah ke zprávám Magnuse z Reichsbergu, pak Chroust označuje jako Ag.

¹³ Srov. tamtéž, s. LXXI–LXXV; toto vyhotovení nazývá Anton Chroust zkratkou Ax.

cisterciáckém klášteře někdy v době po roce 1202. Jarloch si pak tuto předlohu, vzhledem k poměrně velkému množství chyb možná prostřednictvím ještě jednoho opisu, nechal pro své potřeby přepsat a poté podle ní tento svůj nový opis vlastnoručně opravil.¹⁴

Historii o třetí křížové výpravě Jarloch opatřoval přípisky jak osobního, tak obecného rázu, které rovněž vykazují stopy nějakého letopisného pramene. Některé z těchto marginálií souvisejí přímo s textem tzv. Ansberta, jiné jsou vloženy pouze mechanicky k jednotlivým letům uvedeným na tom kterém foliu zmíněné kroniky tzv. Ansberta.¹⁵ Pro poznání Jarlochovy práce s Historií o výpravě císaře Fridricha, je na tomto místě třeba probrat některé z jeho přípisků krok po kroku.

K roku 1187, pomineme-li záznam osobního rázu o Jarlochově nové opatské hodnosti,¹⁶ pouze v hlavních bodech připomíná události kolem řezenského sněmu,¹⁷ které podrobně rozvedl již ve svém samostatném vyprávění k roku 1182.¹⁸ Tato skutečnost je pro další rozbor velice důležitá a bude proto na ni dále upozorněno.¹⁹

Když tzv. Ansbert popisuje dění na říšském sněmu v Mohuči konaném v roce 1188, kde císař spolu s většinou knížat přijal kříž, Jarloch nás ve svém přípisku zpravuje o tom, že se pražský biskup Jindřich Břetislav nemohl sněmu zúčastnit a že tam proto místo sebe poslal strahovského klerika Rikolfa, jehož prostřednictvím se do Čech dostaly všechny patřičné informace.²⁰ Bez přihlédnutí k Historii o křížové výpravě se tato pasáž může jevit zmatená, po přečtení působivého líčení průběhu mohučského sněmu v kronice tzv. Ansberta²¹ se však Jarloch objevuje

¹⁴ Schéma vzniku tzv. Ansberta tamtéž, s. LXVI-LXVIII; k strahovskému opisu pak tamtéž, s. LXXVII; toto znění je pak označováno jako Ay a zmíněný další možný zprostředkující opis jako Ay¹.

¹⁵ Jarlochovy přípisky byly vždy vydávány odtrženě od souvisejícího textu Historie o křížové výpravě, a proto se mohou v některých případech zdát poněkud nesrozumitelnými. V takové podobě je lze nalézt i ve FRB II, s. 508–509; vydavatelé celého strahovského rukopisu, srov. *Codex Strahoviensis*. Ed. Hyppolit T a u s c h i n s k y – Mathias P a n g e r l, FRA I.5. Wien 1863, sice do své edice zařadili všechny texty obsažené v kodexu, nicméně obě díla, Jarlochův letopis i tzv. Ansbert, jsou od sebe opět oddělena. Přípisky jsou však alespoň opatřeny odkazy na příslušnou pasáž Historie o křížové výpravě.

¹⁶ FRB II, s. 508: „[...] *ego G. suscepi locum istum regendum et nomen abbatis, in quo usque hodie laboro inter multa adversa et fere nulla prospera misericordiam Dei expectans.*“

¹⁷ FRB II, s. 508: „*In quadragesima huius anni habita est contentio Heinrici episcopi contra Fridericum ducem cominus in curia Ratisponensi coram imperatore Friderico et primoribus totius regni.*“

¹⁸ Srov. FRB II, s. 479–481.

¹⁹ Srov. s. 24.

²⁰ FRB II, s. 508: „*Ad hanc curiam cum episcopus Henricus venire non posset, misit Ricolfum de Stragov, virum litteratum, qui reversus omnia, que ibi vidit et audivit, prius episcopo, deinde omnibus nobis fideliter narravit.*“

²¹ *Historia de expeditione*, s. 14: „[...] *curia Christi in Maguntia metropoli conventu principum tam episcoporum quam ducum, marchionum, comitum ac nobilium electissimorum quoque militum confluentium est celebrata, ubi dominus imperator non sine multorum uberrimis lacrimis crucis Christi accepto signaculo ad iter memorabile constanti animo se praeparare declaravit, inclitum caput fidelibus membris signatorum et gloriosus signifer se anteponeus.*“

v úplně jiném světle jako člověk vyjadřující vlastní postřehy a vzpomínky k příslušným událostem. Jako bývalý mnich želivského kláštera a pomocník nedávno zesnulého opata Gotsalka i jako opat právě osazeného milevského kláštera měl navíc blízko jak k Jindřichu Břetislavovi, tak i ke Strahovu, kde musíme hledat zdroj jeho informací pro tuto zprávu.

Další přípisek se týká roku 1189, kdy zemřel český kníže Fridrich. Je vložen k datu 1189 uvedenému v textu Historie o křížové výpravě, se nímž však nesouvisí.²² Denní datum jeho smrti, místo jeho posledního odpočinku a zprávu o nástupu Konráda Oty Jarloch zřejmě našel v některém ze svých letopisných pramenů. Další okolnosti tykající se vydání Prahy do rukou nového knížete vdovou po Fridrichovi, kněžnou Alžbětou, která prý za tuto službu žádala Olomoucko, zřejmě patří do skupiny údajů založených na Jarlochově paměti nebo na zprávách svědků.

Ve chvíli, kdy tzv. Ansbert se značným despektem vyjmenovává osoby a mezi nimi i Konráda Otu, které od bohulibého úmyslu táhnout proti pohanům, ať už z jakýchkoliv příčin, odstoupily (autor považoval za dostatečnou omluvu pouze smrt),²³ podává Jarloch po straně krátké vysvětlení Konrádovy neúčasti a informuje, že alespoň na rozkaz římského krále Jindřicha poplenil území míšenského markraběte.²⁴ O něco níže, když se v Historii o výpravě císaře Fridricha mluví o poslech, kteří účastníkům křížové výpravy přinesli nejnovější zprávy z domova a mezi nimi také informaci, že se Jindřich VI. vypravil po smrti Viléma II. Sicilského hájit své zájmy v Itálii, pak Jarloch v přípisu dodává zprávu o jeho tažení nejprve do Říma a následně do „Apulie,“ při níž ho doprovázel i Konrád Ota.²⁵ Tuto zmínku mohl Jarloch objevit již ve své předloze v podobné formě, v jaké ji lze spatřit v tzv. Výpiscích nebo v Letopisech pražských.²⁶

[...] *Nemo tunc pene alicuius virilis constantię in tota Teutonia reputabatur, qui absque salutifero signaculo inspiciebatur et signatorum Christi contubernio non esset associatus.*“

22 FRB II, s. 508: „*Hoc anno mortuus est Fridericus dux Boemie, videlicet VIII. Kal. Aprilis, et Pragę apud Sanctum Vitum sepultus, cui successit Cunradus, qui et Otto, de quo supra diximus, favore interim dominę Elisabeth, que castrum Pragense sibi dedit in manus receptis ab eo sacramentis pro Olomutzensi, sed ipse adeptus, quid voluit, postea eam fefellit. Taliter ergo adeptus primo castrum, deinde Boemiam necnon et favorem Boemorum, Ratisponam adiit et de manu imperatoris in ultima eius curia, de qua supra agitur, vexilla percepit.*“

23 Srov. Historia de expeditione, s. 22–23.

24 FRB II, s. 508: „*Qui Cunradus vel Otto propter ducatum Boemiae nuper adeptum viam hanc Christi omisit et eadem aestate jussu Henrici regis Zirbiam vastavit, incendit et fere totam delevit.*“

25 Tento přípisek ve FRB II chybí. Ve strahovském rukopisu se nacházel na dnes chybějícím fol. 14^r původní foliace, zachycují ho však všechny tři opisy. Zde ho uvádím podle Pitterova opisu, pag. 34: „*Qua occasione rex Henricus cum copiis totius imperii proficiscitur primo Romam ad consecrationem, deinde in Apuliam (!) habens in comitatu suo Philippum Colonensem archiepiscopum et Conradum ducem Boemiae.*“

26 Tzv. Výpisky, FRB II, s. 281 a Letopisy pražské, FRB II, s. 379: (k roku 1190) „*Dux Conradus cum filio imperatoris in Apuliam (!) est profectus [...] immatura morte est praeventus ossaque dellata sua Pragae sunt tumulata.*“

K roku 1190 pak Jarloch omylem přiřadil přípisek týkající se konsekrace nového papeže Celestina III. a následné císařské korunovace Jindřicha VI. a jeho manželky Konstancie. V Jindřichově průvodu se stále nacházel český kníže Konrád Ota. Obě události se ovšem přihodily až na jaře v roce 1191. K této chybě došlo velmi jednoduše. Na foliu, kde se nachází tento přípisek, je ve vypravování tzv. Ansberta při jiné příležitosti, týkající se ještě křížové výpravy, uvedeno březnové datum.²⁷ Bylo řečeno, že se Historie o třetí křížové výpravě skládá ze dvou částí, přičemž druhá z nich tvoří jakýsi dodatek informující mimo jiné o Jindřichově politice v Itálii. V dodatku se proto některé události znovu opakují, a tak se v něm na jiném místě textu znovu mluví o smrti Viléma II. Sicilského a o Jindřichově tažení jednak za císařskou korunou, jednak do jižní Itálie. K Jindřichově korunovaci došlo den po konsekraci nového papeže, která připadla na Boží hod velikonoční. Autor dodatku však obě události přiřadil k vyprávění k roku 1190.²⁸ Jarloch v této pasáži narazil na jméno Konráda Oty a opatřil tuto zmínku po straně datem Velikonoc (25. března), které odpovídalo tomuto chybnému roku. Potom si výše v textu vlastní Historie o výpravě císaře Fridricha našel události, které se přihodily v březnu roku 1190, vypůjčil si několik Ansbertových formulací, vepsal sem svůj přípisek²⁹ a k příslušné pasáži v dodatku k tzv. Ansbertovi připsal odkaz ke své marginálii nacházející se výše.³⁰

Přiřazení dalšího přípisu k roku 1191 je už správné a opět souvisí s vypravováním dodatku k Historii o výpravě císaře Fridricha o epidemii, která vypukla v Jindřichově vojsku při obléhání Neapole.³¹ Zemřel při ní mezi jinými i Konrád Ota.³² Údaj o místě jeho smrti Jarloch našel přímo v Historii o výpravě, špatné

²⁷ Jedná se o fol. 102^r, srv. *Historia de expeditione*, s. 69: „*Igitur Kal. Marcii die Iovis...*“

²⁸ *Historia de expeditione*, s. 94–95: „[...] *a Celestino, Iacincto prius dicto, ipse et prefata uxor sua unctionem et coronę insignia susceperunt in sequenti die Pasche [...]* Ipse etiam dominus papa prius diaconus et circa mediam quadragesimam recenter electus sabbato, quo dicitur *Sitientes, sacerdos est factus et in die Pasche [hoc est VIII. Kal. Aprilis] papa est consecratus, qui statim proxima die ipsum regem et reginam augustali dignitate excellenter sublimavit. Erant autem in comitatu ipsius imperatoris domini sui inter alios principes Otto [qui et] Cunradus dux Boemorum. [...] Fuerunt etiam in eadem expeditione imperatoris dominus Coloniensis archiepiscopus Philippus [...]*“

²⁹ FRB II, s. 508–509: „*Hac tempestate et hac quadragesima moritur Romę Clemens papa, cui successit Celestinus, qui et Iacinctus, electus circa hanc mediam quadragesimam et sabbato, quo canitur Sitientes, sacerdos factus, deinde in ipso paschali die papa est consecratus, qui mox sequenti die Henricum regem et reginam augustali dignitate sublimavit praesentibus, quos supra nominavimus principibus, hoc est duce Boęmie et archiepiscopo Coloniensi Philippo.*“

³⁰ *Historia de expeditione*, s. 95, pozn. a: „*Require ut supra.*“

³¹ *Historia de expeditione*, s. 95: „*Imperator etiam Henricus in principio post susceptę coronę unctionem prosperatus tandem Neapolim obsidione cinxit, in qua diutius inmoratus, multos de principibus suis, Coloniensem videlicet archiepiscopum et ducem Boemię Cunradum Ottonem et alios quam plures perdidit.*“

³² FRB II, s. 509: „*Anno Dominicę Incarnacionis M^oC^oLXXXI. V. Idus Septembris mortuus est predictus dux Boemię Cunradus in Apulia circa Neapolim, cuius carnes in Monte Cassino positę, sed ossa Pragam sunt deportata. Cui successit brevi licet tempore Watzlaus filius antiqui frater novi Zobezlai spatio trium vel III^{or} mensium.*“

začlenění Neapole do Apulie provedl zřejmě sám italského zeměpisu neznalý Jarloch. Mohl totiž vycházet z některého ze svých pramenů, který podobně jako tzv. Výpisky a Letopisy pražské posílaly českého knížete na tažení do Apulie.³³ Tuto zprávu chtěl asi vylepšit údajem z tzv. Ansberta, že Konrád Ota zemřel u Neapole a oba údaje spojil. Zmínku o pochování Konrádova těla v Monte Cassinu, o převezení jeho kostí do Prahy a o kratičké vládě knížete Václava mají i oba další zmíněné letopisy, lze tedy předpokládat, že i Jarloch ji našel v některém ze svých pramenů.

Další příspěvek vepsal Jarloch k roku 1192 na místo, kde se v dodatku k Historii o křížové výpravě mluví o roztržce mezi francouzským králem Filipem II. Augustem a anglickým králem Richardem II. na křížové výpravě a o setkání Jindřicha VI. s Filipem vracejícím se ze svaté země v Itálii.³⁴ Zprávu o tom, že byl Václav vypuzen a že se novým knížetem stal jeho bratranec Přemysl, Jarloch objevil ve svém prameni.³⁵ Zda tomu tak bylo i s údajem, že to všechno vlastně za obrovský finanční obnos u císaře zařídil pražský biskup Jindřich Břetislav a že Morava při té příležitosti připadla Vladislavu Jindřichovi, je obtížné odhadnout. Jiné prameny však tento fakt neuvádějí. Pouze tzv. Výpisky mají k následujícímu roku blíže nevysvětlenou zmínku o biskupově dluhu vůči císaři.³⁶

Od roku 1193 už zase začíná Jarlochova samostatná práce. Na tomto místě však musel překonat drobný koncepční problém. Události k roku 1193 týkající se jeho oblíbence Jindřicha Břetislava chtěl důkladně rozebrat a vysvětlit. Rokem 1193 však vypravování tzv. Ansberta nekončilo, pokračovalo ještě do roku 1196 a s drobnými přesahy až do roku 1197. Jarloch však nemohl toto své podrobné líčení připojit na jeho okraj v rámci přípisku. Využil proto volného prostoru, který vznikl vynecháním poloviny jedné strany v dodatku k Historii o výpravě císaře Fridricha I. Jeho vyprávění zde nebylo dokončeno a text zřejmě chyběl již v opisované předloze, o čemž svědčí písařská poznámka: *deest, require*.³⁷

Jarloch zde s odkazem na svůj předchozí příspěvek k Ansbertovi zopakoval, jak přišel Přemysl k Čechám a Vladislav Jindřich k Moravě. Poté pokračoval informací o zajetí pražského biskupa Jindřichem VI. kvůli nezaplacení slibované sumy a o následném nepřátelství mezi ním a Přemyslem. K tomu pak ještě předeseílá výklad o spiknutí v Sasku, do něhož měl být zapleten i kníže Přemysl. Další text se sem již nevešel, proto písař připsal slova: *Quod sequitur, verte duo folia et invenies* a udělal na okraj značku, která se pak objeví po otočení zmíněných dvou listů. Na těchto dvou listech najdeme poslední řádky dodatku k Historii o třetí

³³ Srov. s. 19, pozn. 26.

³⁴ Historia de expeditione, s. 100 a příspěvek FRB II, s. 509: „*Facta sunt hec anno Verbi Incarnationis MCXCII. Quo inchoante predictus Henricus Pragensis episcopus contra Watzlaum ducem cesarem Henricum adiit et cognatis suis Premizlao et Wadizlao, illi ducatum Boemie, alteri vero Moraviam obtinuit promittens [...] pro eis sex milia marcarum.*“

³⁵ Podobně tzv. Výpisky, FRB II, s. 281 a Letopisy pražské, s. 379: „*Wenceslaus dux de solio pellitur. Priemysl dux efficitur.*“

³⁶ Srov. s. 22, pozn. 39.

³⁷ Srov. Historia de expeditione, s. 106 a FRB II, s. 509.

křížové výpravě a pak se objeví dokončení Jarlochova odstavce. V něm vysvětluje důvody Přemyslova sesazení, nastolení Jindřicha Břetislava na knížecí stolec a jeho návrat do Prahy umožněný především zradou českých předáků.

Co se týče pramenů pro zprávy k roku 1193, je jasné, že v letopisech, kterých Jarloch užíval, se žádné velké podrobnosti nevyskytovaly. Anály, které v sobě zachovaly ztracené staré letopisy pražské, jsou na tom obdobně. Tzv. Výpisky a Letopisy pražské se shodují na tom, že Jindřich Břetislav přišel zpět na císařův dvůr, kde obdržel vévodské korouhve, a vrátil se do Čech jako kníže.³⁸ Zpráva by mohla vypadat zmateně, kdyby v tzv. Výpiscích nepředcházelo doplnění. To vysvětluje, že byl biskup na cestě do Compostely, během níž ho císař zajal kvůli jeho dluhu.³⁹ Objevuje se tu letmá narážka na biskupův dluh, aniž by dříve bylo zmíněno, že nějaký existoval (fakt, že chybí vysvětlení, proč dluh vznikl, není podstatný, neboť letopisy málokdy vysvětlují) a naopak Jarloch zamlčel, že by byl Jindřich Břetislav zajat. Uvádí, že biskup, jelikož se zavázal císaři vydat se do zajetí, pokud nebude dluh splacen, byl tímto závazkem donucen pobývat buď v Chebu nebo na různých místech v říši.⁴⁰ Tím je sice elegantněji řečeno totéž, ale schází zde zmínka o pouti do Compostely. Toto místo naznačuje, že různým kompilátorům bylo k dispozici množství různých letopisů, které spolu více či méně souvisely. Vždyť Jarloch neznal ztracené pražské anály (alespoň ne v té podobě, v jaké se zachovaly v tzv. Výpiscích a v Letopisech pražských)⁴¹ a autor nebo kompilátor tzv. Výpisků zase neznal Jarlochův letopis.

K událostem pro léta 1194 a 1195, která se časově kryjí s předešlým vyprávěním tzv. Ansberta, však Jarloch neznal již takové detaily jako k roku předešlému, a proto mohl stručně zprávy o českých událostech vkládat opět k příslušným pasážím v Historii o křížové výpravě a v samostatné části pak na ně jen zpětně odkazovat. K letopočtu 1194, uvedenému v dodatku Historie o výpravě císaře Fridricha, to znamená mechanicky, vepsal zprávu o obsazení Moravy knížetem biskupem a o jeho následném tažení proti míšenským markrabatům z rozkazu

38 Tzv. Výpisky, FRB II, s. 281 a Letopisy pražské, s. 379: (k roku 1193): „*Intrante Martio dominus episcopus Henricus ad imperatoris curiam regreditur et intrante Augusto [...] in Bohemiam [...] revertitur gestans ab imperatore sibi tradita vexilla ducatus, non tamen obmittens nomen et dignitatem sui episcopatus.*“

39 Tzv. Výpisky, FRB II, s. 281: „*Dominus quoque episcopus ad limina sancti Iacobi apostoli causa orationis viam tenuit, quem imperator propter pecuniam sibi pollicitam detinuit et sic impeditus reversus est in Bohemiam.*“

40 FRB II, s. 509: „[...] *tali se sponsione obligaverat, ut si tempore statuto pecuniam non solverent, ipse in captivitate imperatoris intraret et [...] staret usque ad solutionem debiti. Qua necessitate coactus est dimidium preteriti et dimidium presentis anni[...] partim in Egra, partim in curia imperatoris consistere [...]*“

41 Ke ztraceným pražským analům srov. N o v o t n ý , V.: *Studien zur Quellenkunde Böhmens IV. Die verlorenen Annales Pragenses*, MIOG 24, 1903, s. 529–615; T ý ž : *České dějiny*. I. 3., s. 211, pozn. 1; T ř e š t í k , Dušan: *Anfänge der böhmischen Geschichtsschreibung. Die ältesten Prager Annalen*, SZZ 23, 1978, s. 1–37; T ý ž : *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997, s. 103–105; D u š e k , Ladislav: *Kronika tzv. Beneše Minority a její pokračování*, MZK 26, 1990, s. 12–46.

Jindřicha VI.⁴² Znal však další důsledky této výpravy. Následovala po ní synoda, na níž se Jindřich Břetislav zodpovídal z obvinění, že jeho vojsko způsobilo nesmírné škody církevním institucím. Aby mohl tuto událost rozebrat, otevřel tuto záležitost znovu za svými už samostatnými zápisy k roku 1193, kde zopakoval, že si biskup podrobil Moravu a pak s vojskem obou zemí vytáhl na výpravu proti míšenským markrabatům. Podobně jako přípisek vložený k tzv. Ansbertovi snad mohla tato zpráva vypadat také v Jarlochově prameni. Skutečnosti o již zmíněné synodě pak připojil podle svých vzpomínek, protože z jeho formulace vyplývá, že se jí zúčastnil osobně.⁴³ Nakonec ještě dodal odkaz vztahující na jeho přípisek k textu Historie.⁴⁴

V roce 1195 se hlavní událostí pro křesťany stalo vyhlášení nové křížové výpravy pod vedením císaře Jindřicha VI. Autor dodatku k Historii o výpravě císaře Fridricha se rozepisuje o císařově sněmu, na němž on a mnoho dalších osob přijalo kříž. Jarloch proto hned v úvodu na okraj připojil svou poslední poznámku, že zde přijal kříž také Jindřich Břetislav. Není jasné, zda se přidržoval nějakého pramene, nebo zda si biskupovu účast odvodil z vypravování tzv. Ansberta, v němž se praví, že Jindřich Břetislav sice přijal kříž, ale vzhledem k dlouhým průtahům zemřel ještě před začátkem výpravy.⁴⁵ Jarloch zřejmě bližší podrobnosti neznal, navíc se chtěl o biskupově smrti rozepsat až v příslušném roce, proto do svého již samostatného líčení připsal pouze zmínku o biskupově přijetí kříže a ještě odkaz na příslušný výklad této události v tzv. Ansbertovi.⁴⁶

V poslední části tzv. Ansberta se již mluví jen o přípravách na křížovou výpravu a o průtazích způsobených Jindřichovou politikou v říši i v Sasku, kvůli nimž musel císař cestu odložit. Vyprávění pak končí ještě před jeho smrtí v Messině 28. září roku 1197. Jarloch proto mohl rok 1197, na události dosti bohatý, vypracovat zcela samostatně bez odkazů a opakování stejných událostí. Nejvíce pozornosti tak mohl věnovat opět pražskému biskupu Jindřichu Břetislavovi, který zemřel v červnu toho roku v Chebu, a proto sem vložil biskupův nekrolog.

Co tedy z našeho rozboru Jarlochových zpráv vyplývá? Je jasné, že koncepční rozvržení díla, tedy záměr vložit do svého díla Historii o třetí křížové výpravě,

⁴² Srv. Historia de expeditione, s. 108 a FRB II, s. 511: „*Hoc anno Heinricus dux et episcopus Moraviam obtinuit et Zirbiam precepto imperatoris devastavit.*”

⁴³ FRB II, s. 511: „*Pro quo reatu postea vidimus episcopum compunctum flevisse in synodo et intercessionem omnium assidentium quesisse.*“

⁴⁴ FRB II, s. 511: „*Reliqua huius anni require supra.*“

⁴⁵ Tento přípisek ve FRB II chybí, srov. rkp. DF III 1, fol. 109^v: „*Hoc anno et hac occasione Heinricus dux et episcopus Boemię crucem accepit in curia imperatoris et in festo sancti Nicolai;*“ o popisu příprav na výpravu srov. Historia de expeditione, s. 111–113, přímo o Jindřichu Břetislavovi pak s. 112–113: „*Dux etiam Boemię Heinricus, qui etiam episcopus eiusdem terre, crucis signo cum suis pluribus insignitus ad eandem viam se preparabat et in desiderio erat veniendi, nisi quod dominus imperator Romanorum quibusdam [...] causis de parte Saxonie detentus fuit. Cum tamen a proposito suo nullatenus recederet, quamvis differet, in eadem dilatione mortuus est et sic eorum via, qui secum venire disposuerant, intermissa est.*“

⁴⁶ FRB II, s. 511: „*Heinricus dux et episcopus crucem accepit et cetera huius anni require supra.*“

měl Jarloch připravené již v době, kdy skládal první (1167–1186) i druhou část (1193–1197) svých letopisů nebo alespoň v okamžiku, kdy své dílo nechával sepsat (nebo přepsat). Svědčí o tom jeho již zmiňované vyprávění k roku 1182, kdy na pražský biskupský stolec nastoupil Jindřich Břetislav.⁴⁷ Již bylo řečeno, že Jarloch zde ve sledu svého vyprávění udělal skok až k roku 1187 a podrobně rozebral jednak biskupovu žalobu, podanou proti knížeti Fridrichovi na sněmu v Řezně za krivdy páchané na české církvi, jednak důsledky tohoto sněmu, tedy povýšení pražského biskupa na říšského knížete a získání císařského privilegia. Na závěr pak zaujme poznámka, že další skutečnosti týkající se biskupa čtenář nalezne až u posledního léta jeho života, tedy v roce 1197, ale že události z roku 1187 bylo nutno vyličit již na tomto místě.⁴⁸

Vzhledem k tomu, že se jednalo o věc pro církevní činitele poměrně závažnou, považoval Jarloch za nutné věnovat se jí důkladněji. Jenže to nemohl udělat až k roku 1187, neboť na tom místě již začínala Historie o výpravě císaře Fridricha, kde měl pro své dodatky pouze stísněný prostor v rámci přípisků. Stejně tak podrobnosti ke knížecí vládě pražského biskupa nemohl rozvést dříve, než v roce 1193, kdy na tzv. Ansberta navázal novým samostatným vyprávěním, a potom v roce 1197, kdy se mu popisovaná léta přestala s tzv. Ansbertem krýt a kdy přestal na své přípisky k němu odkazovat. Z tohoto místa dále plyne, že ve chvíli, kdy měl připraven koncept vyprávění k roku 1182, měl ho už alespoň promyšlen také pro rok 1197, tedy pro poslední rok biskupova života.

Skutečnost, že se v dnešním strahovském rukopise DF III 1 nachází také Historie o výpravě císaře Fridricha I., dále svědčí o Jarlochově větším rozhledu než se může zdát pouze z četby starých edic. Jelikož tento rukopis podle všeho vznikl přímo v milevském klášteře, což dokazují opravy v celém textu Jarlochovou rukou (to znamená podle nějaké předlohy), musíme předpokládat nejen existenci poměrně dobře vybaveného milevského skriptoria,⁴⁹ ale rovněž styk premonstrátského Milevska s cisterciáckým klášterem Heiligenkreuz, odkud s největší pravděpodobností předloha pro opis kroniky tzv. Ansberta ve strahovském kodexu pocházela. Z toho je zřejmá také určitá fáze přípravy pro Jarlochovu spisovatelskou činnost, v níž je obsaženo získání zmíněných předloh, jejich opsání, vyhledávání dalších letopisných pramenů a nakonec vytvoření koncepce a zpracování konceptu do takové podoby, aby z něj mohli opisovat písaři.

Pokud se tedy na Jarlochovu dějepisnou činnost díváme jako na zakomponování Historie o výpravě císaře Fridricha I. do jeho vlastního díla, nebo lépe řečeno zakomponování vlastního díla mezi Vincenciovu kroniku a Historii a do Historie, odhaluje se před námi Jarlochova koncepce v neobyčejném světle.

⁴⁷ Srov. FRB II, s. 477–481.

⁴⁸ FRB II, s. 481: „*Reliqua sermonum episcopi [...] ecce haec annotata sunt ultimo vitae suae anno. Verum haec omnia per anticipationem dicta locum suum desiderant.*“

⁴⁹ S pominutím Církevních dějin Anglů Bedy Ctihodného nacházejících se na počátku kodexu DF III 1 (srv. folia 1^r-76^v podle nové foliace) se na zbylém textu písařsky podílelo sedm osob, přičemž v některých pasážích se písaři střídají.

Máme pak před sebou autora pracujícího s opisy Vincenciovy kroniky a Historie o křížové výpravě a s dalšími nám už neznámými letopisy, prosvítajícími tu a tam na povrch jeho díla, u nichž je však obtížné určit byť i provenienci, který uvažuje nad tím, jak všechny tyto zmíněné prameny slepit dohromady. Zároveň se před námi vynořuje jako tvůrce jednoho velkého komplexu textů zapadajícího do pojetí spisovatelské tvorby středověkého intelektuála a odrážejícího jeho autorský záměr.⁵⁰

GERLACH AND SO CALLED ANSBERT – THE SHY VISIT TO THE INVENTIVE WORKROOM OF THE FIRST ABBOT IN MILEVSKO

The theme of this partial study about the first abbot from Milevsko is only one element from the whole complex of the problems pertinent to the historical conception of Gerlach, namely so called Ansbert alias the History about the crusade of the emperor Friedrich I. The editors of 19th century destroyed this conception of Gerlach because they ripped the complex of the texts included in the contemporary Strahov manuscript. We find the only version of the chronicle of Vincenc and Gerlach in this manuscript as well as the only complete text of the chronicle of so called Ansbert. Just this set represents the conception whole, parts of which cannot stand one without the others. The existence of the chronicle of so called Ansbert in the Strahov manuscript demonstrates Gerlach's larger scope than would be expected from the old editions. The likeliness of the fact that the manuscript was written in Milevsko is confirmed by the corrections in the text made by Gerlach himself. We have to suppose not only the existence of relatively furnish monastic scriptorium in Milevsko but also the contact of the Premonstratensian monastery in Milevsko with Cistercians in monastery Heiligenkreuz, from where the pattern for the copy of the History about the crusade of the emperor Friedrich I. in Strahov manuscript came. From this follows also the phase of preparation for writer activity of Gerlach, that means acquiring the patterns, copying them, finding out another annal sources and finally building up the conception and compiling the concept, according to what writers were able to copy. If we contemplate the historical activity of Gerlach as an insert of the History about the crusade of the emperor Friedrich I., or better, of his own work between the chronicle of Vincencius and the History and in the History, the conception of Gerlach comes into a magnificent light. We see not only an author who is trying to put all his sources together but also a creator of one great complex of texts that accords with the conception of writer activity of a medieval intellectual.

⁵⁰ K důležitosti autorského záměru srov. G o e t z , Hans–Werner: *Der hochmittelalterliche Geschichtschreiber und seine Quellen*. Zur historiographischen Praxis im Spiegel von Geschichtsbewußtsein. MJB 32, 1997, s. 2.

